

Trabzon Kenti ilköğretim okul bahçelerinde tasarım ve alan kullanımları

Özge Volkan Aksu^{a,*}, Öner Demirel^b

^a Doğu Karadeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Trabzon

^b KTÜ Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon

*İletişim yazarı/Corresponding author: ozgeaksu1@hotmail.com, Geliş tarihi/Received: 22.09.2010, Kabul tarihi/Accepted: 03.01.2011

Özet: İlköğretim dönemi, çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimi açısından büyük öneme sahiptir. Eğitimde başarıyı etkileyecek faktörlerden biri de okul dış mekan organizasyonunun, eğitimin bir parçası olacak şekilde yeniden yapılandırılması zorunluluğudur. Ülke genelinde ilköğretim okul bahçelerinin dış mekan düzenlemelerinde yeşil alanlara ve peyzaj planlama ilkelerine gereken önemin verilmeyişi, çocuklar için uygun olmayan sert ve beton zeminler, eğitim kurumlarında çağın gerektirdiği dış mekan organizasyonlarına dönük yapılanmanın zayıflığı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, Trabzon kent merkezinde yer alan 35 ilköğretim okul bahçesinin mevcut fiziksel durumu ortaya konulmuştur. Özellikle okul bahçelerinin açık ve yeşil alan yeterliliği, öğrenci başına düşen yeşil alan miktarı, alan kullanımlarının işlevsel ve görsel yeterliliği, donatı elemanları, okul çevresi alan kullanımları gibi dış mekan özellikleri gözlem ve incelemelerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, İlköğretim okul bahçeleri, Açık-yeşil alan, Tasarım, Donatı elemanları

The design and land usage of the primary school gardens in Trabzon

Abstract: The period of primary school has a great importance for the physical and psychological development of children. One of the important determining factor for success in education is the planning and organization of outdoor space as an extension and component of education. However, in the overall context of Turkey, educational institutions display a weak approach to the planning and organization of outdoor spaces at school yards which is far from the requirements of the age, through the inadequacy of green areas, environmental design and hard concrete floors which have been designed without consideration of children's needs. This study has been carried out in order to determine the existing physical condition of 35 primary school yards located at the city center of Trabzon. Outdoor space qualities such as the use of school surrounding area, the adequacy of open and green areas in school yards, the adequacy of land usage for functional and esthetic, outdoor furnishing elements with observation and examined.

Keywords: Trabzon, Elementary school gardens, Open-green space, Design, Furnishing elements

1. Giriş

Eğitim, bireylerin ve toplumların biçimlenmesinde en önemli faktörlerden biridir. Eğitime verilen önem o toplumun gelişim düzeyinin de ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul ve okul bahçesi planlamaları çocukların psikolojik, sosyal, duygusal, fiziksel ve zihni gelişimlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedirler. Erdönmez (2007)'e göre çocuğun, okul bahçesinde teneffüs zamanlarında yaşayarak, oynayarak kazandığı deneyim ve bilgiler, okul ve diğer eğitim araçlarından aldığı bilgiler kadar büyük rol oynamaktadır.

Okul ortamı, toplumu oluşturan bireylerin kültürlenme-bilinçlenme-bilgilenme amaçlı evrensel platformudur. Modern toplumlar, kendi sosyal ve siyasal görüşleri çerçevesinde tüm çocukların okula gitmesini sağlamaya çalışmakta ve eğitimin kapsamını genişletmektedir. Çünkü hızlı sosyal ve teknolojik değişimler, kurumsal eğitime olan gereksinimi artırmaktadır (Selçuk, 1997).

Çocuklar doğdukları andan itibaren gelişimleriyle ilgili, ailelerine bağımlı ve onların etkisi altında kaldıkları değişik süreçlerden geçmektedir. Özellikle 6-7 yaşından itibaren kendi başlarına oyunlar kurabildiği ve ebeveyn gözetimine fazla ihtiyaç göstermeyen, aktif ve çevresine karşı daha ilgili bir süreç başlamaktadır. 7-14 yaş grubunu içine alan, aynı zamanda ilköğretim okulu çağı olarak da adlandırılan

dönemde, okul artık çocuğun en fazla zaman geçirdiği, dolayısı ile en fazla etkilendiği çevresini teşkil etmektedir. Bu çevreden aldığı bilgiler, gözlemlendiği olaylar çocuğun sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılmasının temel taşlarını oluşturmaktadır (Erdönmez, 2007).

Gerek evrensel, gerekse ulusal düzeydeki yasal düzenlemelerle hakları koruma altına alınmış gibi görünen çocuğun, çevresinin de bu hakların öngördüğü güvenli, huzurlu, eğitici ve iyi bir birey olmayı destekleyici özelliklerle donatılmış olması bir toplum için hem bir zevk, hem de bir zorunluluktur. Toplumumuzda çocuk mekânlarıyla ilgili araştırmaların hızlandırılarak sürdürülmesi, çocuğa hizmet götüren yapı türlerinin hayata geçirilmesinde hiç değilse batı standartlarının yakalanması insanlık gereği olmaktadır (Gür ve Zorlu, 2002).

İçinde bulunduğumuz yüzyılda giderek dikey yönde gelişen yerleşim düzeni ile beraber bu yapı kitleleri içerisinde adeta hapsolan çocuklarımız, oyuna olan ihtiyacını doğal ortamın dışına taşıyarak; doğadan uzak, yapay elemanlarla donanmış kent mekânında zorlukla gidermeye çalışmaktadır. Yoğun yaşama alanları olan kentlerde yer alan ilköğretim okulları, azalan açık ve yeşil alanlar bakımından çocukların oyun ihtiyacını karşılayacak olan ve kısmen de olsa açık ve yeşil alanları barındıran potansiyel alanlardır.

Yoğun kentleşme içerisinde çocukların oyun oynadıkları açık mekanlar yok olmakta, mevcut ya da yeni yapılan çocuk oyun alanları yetersiz kalmakta ve çocuk, gelişimi için çok önemli olan oyun oynama etkinliğinden uzak olarak büyümektedir. Çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişiminde oyunun yadsınamaz olduğu bilinen gerçeklerdendir. Bu bağlamda okul bahçelerinin en önemli amaçlarından biri de çocuğun oyun oynama gereksinimini karşılayabilmesidir. Okullarda yer alan çocuk oyun ve spor alanları, ders aralarında çocuklara ders günü süresince fiziksel ve zihinsel yönden dinamik olabilmeleri için fırsatlar sunmaktadır. İlköğretim okul bahçelerinin dış mekan kurgusunda özellikle sağlıklı yaşam çevreleri sunan diğer bir etmen ise bitkisel materyalin varlığı ve estetik bir düzen içindeki görünümüdür.

Bitkilerin buldukları ortamda, açık ve yeşil alan oluşturmada önemi ve katkıları çok yönlüdür. Özellikle ilköğretim okul bahçelerinde çocuk oyun alanlarıyla bir bütünlük oluşturan bitkiler, çocuklara farklı oyun olanakları sunan, onların yaratıcılıklarını olumlu yönde geliştiren, doğayla iç içe olmalarını sağlayan önemli canlı materyallerdir (Acar, 1997; Acar, 2003). Çocuk davranışları üzerine yapılan araştırmalara göre, doğal özellikli, peyzaj değerleri yüksek okul bahçelerinde oynayan çocuklar daha yaratıcı olmakta ve öğrenme algılama biçimleri daha etkin olmaktadır (Özdemir ve Yılmaz, 2009).

Avrupa kentlerinde gelişmenin en önemli parametreleri haline gelmiş olan *kişi başına düşen yeşil alan miktarı ve oyun alanı* ülkemizde ve Trabzon'da Avrupa ülkeleriyle kıyaslanamayacak kadar azdır. Trabzon kent içinde açık-yeşil alanlar bakımından büyük fırsatlar sunabilecek ilköğretim okul bahçelerinin çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak oyun alanlarına, bitkisel elemanlar ve donatılarına sahip olduğu söylenemez.

Okul bahçeleri öğrencilerin rekreasyon gereksinimlerini karşılamalı ve derslerden kalan zamanlarda kendilerini iyi hissedecekleri, çekici ve rahat bir ortam oluşturmalıdır (Golby ve Appleby, 1997).

Okul bahçeleri Avrupa ve Amerika'nın birçok yerinde kentsel açık-yeşil alanlarla bağlantılı olarak planlanmaktadır. Özellikle okul bahçelerinde yer alan oyun alanları ve spor sahalarından kent halkı da yararlanabilmektedir (Kelkit ve Özel, 2003). Okul bahçesi ve planlamalarının önemli bir yanı da, özellikle artan çevre sorunları nedeniyle, çevresine, doğaya ve onun bireylerine karşı duyarlı, aynı zamanda da onu koruyacak bireyler yetiştirebilmesidir (Bradley, 1995).

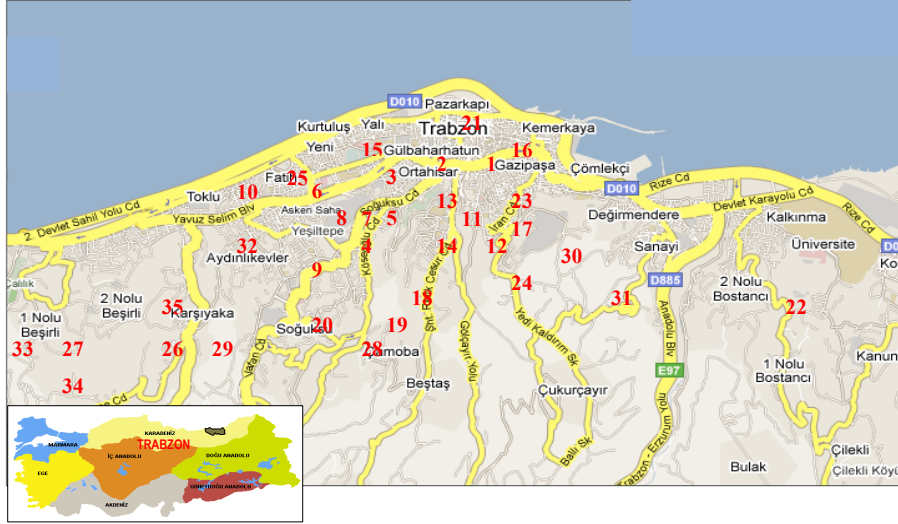
Yılmaz (1995), okulda verilen teorik bilgilerin tek başına yeterli olmadığını, okul bahçelerinin uygulama

bahçesi olarak kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kentlerde büyüyen öğrencilerin bitki ve hayvanları tanımakta güçlük çektiklerini, okul bahçelerinde bunlara yer verilmesi gerektiğini belirterek, bu alanların çevre laboratuvarları gibi düzenlenmesini önermiştir. Bu mekanlarda, öğrencilerin oyun ve rekreasyon ihtiyacı karşılanacak, aynı zamanda da bilgi ve tecrübeleri artacaktır. Selçuk (2005)'a göre okul bahçelerindeki peyzaj planlama ve tasarım eksiklikleri, öğrencilerin oyun oynama gereksinimini karşılayamamakta ve öğrenciler bu enerjileri ile birçok sorunu sınıflara taşımaktadır.

Bu çalışmada, Trabzon kenti içinde yer alan 35 ilköğretim okul bahçesinin mevcut fiziksel durumu incelenmiştir. Trabzon kentindeki ilköğretim okullarının incelenme nedeni, çocukların hayata ilk adım attıkları ve onları bundan sonra şekillendirecek ve bilinçlendirecek tüm bilgilerle donatıldığı eğitimin ilk basamağı olmasıdır. Öğrenci başına düşen yeşil alan miktarı her okul için ayrı ayrı belirlenerek standartlarla karşılaştırılmıştır. Alan kullanımlarının işlevsel ve görsel yeterliliği, donatı elemanları, okul çevresi alan kullanımları gibi dış mekan özellikleri gözlem ve incelemelerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Materyal ve yöntem

Araştırma alanı olarak, 2008 yılında Trabzon Kenti Belediye sınırları içerisinde yer alan 35 ilköğretim okul bahçesi seçilmiş, buradaki okul bahçesi-dış mekan organizasyonu ve çevre kullanımları irdelenmiştir (Şekil 1). Araştırmaya konu olan ilköğretim okul bahçelerinin peyzaj planlama ve tasarım ilkeleri ve genel okul bahçeleri planlama ölçüt ve standartları doğrultusunda mevcut fiziksel verileri değerlendirilmiştir. Araştırma alanlarında gözlem ve incelemeler yapılmış ve fotoğraflarla örneklendirilmiştir. Okul bahçelerinde işlev alanları ve yapısal-bitkisel bahçe elemanlarını içeren (okul dış mekanları ile ilgili bilgilerin ve kullanımların derlendiği) kimlik kartları oluşturulmuştur. Kimlik kartları şu verileri kapsamaktadır; öğrenci sayısı, okul alanı, her bir öğrenciye düşen bahçe alanı, tören ve teneffüs alanı, dinlenme alanı, otopark, oyun ve spor alanı, açık hava dersliği, gösteri alanı, özürülüler için donatı, aydınlatma elemanı ve çeşme, çöp kutusu ve bitkisel materyallerdir. Ayrıca okul çevresi alan kullanımları (ev, ticaret merkezi, endüstri merkezlerinin okula yakınlığı) da değerlendirilmiştir. Kimlik kartlarının oluşturulması ve değerlendirilmesinde Kelkit ve Özel (2003)'in ve Erdönmez (2007)'in çalışmalarında yer alan yeterlilik, yetersizlik ve bulunmama ölçütlerinden yararlanılmıştır.

1. Yavuz Selim 2. İskenderpaşa 3. Cudibey 4. Erdoğan 5. İsmetpaşa 6. Cumhuriyet 7. Ülkü 8. 24 Şubat 9. Mehmet Akif 10. 100.Yıl 11. Özel Candan 12. Boztepe 13. Osman Altıntaş 14. Milli Egemenlik 15. Zafer 16. Kanuni 17. Gazipaşa 18. Zehra Kitapçıoğlu 19. Namık Kemal 20. Hasan Ali Yücel 21. Dumlupınar 22. Mimar Sinan 23. Özel Neşem 24. Atatürk 25. Yunus Emre 26. Piri Reis 27. Bedri Rahmi 28. Ahmet Yahya 29. Aydınlikevler 30. Cengiz Topel 31. Ata 32. Fatih 33. İ.M.K.B. 34. Prof. İhsan Koz 35. Bener Cordan

Şekil 1. Çalışma yapılan okulların Trabzon kent merkezinde dağılımı

3. Bulgular ve tartışma

Trabzon kent merkezinde yer alan 35 ilköğretim okulu bahçesinin alan kullanımları ve dış mekan bilgilerinin değerlendirilmesine ilişkin veriler Çizelge 1'de verilmektedir.

Trabzon kent merkezinde araştırma kapsamındaki 35 ilköğretim okulunda bulunan toplam öğrenci sayısı 31399'dur. Bina ve bahçe alanları toplamı ise 148304 m²'dir. Toplam bina alanı 45010 m², toplam bahçe alanı ise 103292 m²'dir. Tüm okullar için öğrenci başına düşen bina ve bahçe alanı ortalaması 6,88 m², bahçe alanı ortalaması ise 5,41 m²'dir. Okullararası dağılım incelendiğinde öğrenci başına düşen en yüksek bahçe alanı 29,76 m², en düşük bahçe alanı miktarı ise 0,59 m² dir.

Okul bahçeleri için verilen genel bilgiler ve standartlar incelendiğinde, öğrenci başına 25 m² alanın asgari standart olarak önerildiği ve birçok ülkede uygulandığı görülmektedir. Ayrıca bu standartların uygulandığı ülkelerin birçoğunda, okul bahçelerinin çocuk bahçeleri, oyun ve spor alanları, parklara bitişik olarak planlandığı düşünülürse, alan bakımından okullardaki yetersizlikler daha açık olarak ortaya çıkmaktadır (Akdoğan, 1972).

Çizelge 1 incelendiğinde, dış mekan kullanımları bütünüyle yeterli olan bir ilköğretim okulundan söz etmek mümkün olmamaktadır. Okul bahçesi dış mekan kullanımlarında gerek öğrenci başına düşen açık-yeşil alan miktarı gerekse donatı elemanları yönünden eksiklikler görülmektedir.

Bahçe ya da açık-yeşil alan miktarı olarak değerlendirilen öğrenci başına düşen alanlar Ahmet Yahya ilköğretim (29,76 m²), Bedri Rahmi ilköğretim (13,79 m²), Özel Candan ilköğretim (12,39 m²) okullarında en yüksek değer de iken (Şekil 2), Yavuz Selim ilköğretim (0,59 m²,

İskender Paşa ilköğretim (0,8 m²), İsmet Paşa ilköğretim (0,81 m²) okullarında en düşük değerlerde belirlenmiştir (Şekil 3). Okul bahçelerinin 35'in den sadece 5'in de (%14) öğrenci başına düşen açık-yeşil alan miktarı, standart olarak kabul edilen 10 m²'nin üzerindedir.

Yine Trabzon kent merkezinde bulunan ilköğretim okullarında yapılan gözlem ve incelemeler sonucu ortaya çıkan önemli bir sorun da, okul bahçelerinde bazı donatı elemanlarının mevcut ve yeterli düzeyde olmasına karşın, peyzaj ölçütleri açısından eksik olmalarıdır. Okul bahçelerinde yer alan, oturma elemanları, yer döşeme kaplamaları, çeşmeler, aydınlatma elemanları, çöp kutuları, oyun elemanları, giriş kapıları vb. bütün donatı elemanlarında renk, doku, biçim, malzeme, ölçü gibi önemli tasarım ilkeleri gözetilmemektedir. Donatı elemanlarının birlikteliklerinde de sorunlar bulunmaktadır. Kalitesiz malzemeden üretilmiş, bakımsız, güvenli ve sağlıklı olmayan donatı elemanları öğrenciler için tehlike oluşturmaktadır. Okulların birçoğunda da özürülü öğrenciler olmasına karşın, sadece birkaç okul bahçesinde rampa şeklinde düzenlemelere yer verilmektedir. Engelli öğrenciler için donatı elemanları bulunmamaktadır. Donatı elemanları buldukları mekana hem işlevsel, hem de estetik yönden tamamlayarak etki etmektedirler.

Öğrenci başına düşen bahçe alanı en yüksek ilköğretim okulları; tören alanı, otopark, dolaşım alanı, spor alanı, dış mekan gösteri alanı ve donatı elemanları vb. gibi peyzaj planlama ölçütleri yönünden incelendiğinde ise, diğer okullardan daha iyi durumda olmadıkları gözlenmektedir. Çizelge 1 incelendiğinde, Bener Cordan, Mimar Sinan, Atatürk İlköğretim okullarında öğrenci başına düşen açık alan miktarı daha düşük olmasına karşın, peyzaj tasarım ölçütleri yönünden diğer okullardan daha iyi oldukları da görülmektedir (Şekil 4).

Çizelge 1. Okul bahçelerinde alan kullanımları ve donatı elemanları

İlköğretim Okulu	Öğrenci sayısı	Bahçe alanı (m ²)	Bahçe alanı (m ² /kişi)	Tören ve Teneffüs alanı	Dinlenme alanı	Otopark	Oyun ve Spor alanı	Açık hava dersliği	Gösteri alanı	Özürülüler için donatı	Aydınlatma elemanı ve çeşme	Çöp kutusu	Bitkisel materyal	Okul çevresinin alan kullanımları		
														Ev	Ticaret mer.	Endüstri mer.
Yavuz Selim	936	560	0,59	■	□	□	□	-	-	-	□	■	□	+	+	
İskenderpaşa	1530	1230	0,80	■	□	□	□	-	-	-	■	■	□	+	+	
Cudibey	2488	3600	1,44	■	□	■	□	-	-	-	■	■	□	+	+	
Erdoğan	803	3607	4,49	■	□	□	■	-	-	-	■	■	□	+		
İsmetpaşa	1400	1141	0,81	□	□	□	□	-	-	-	□	■	□	+		
Cumhuriyet	1575	2500	1,58	■	□	□	□	-	-	-	□	■	□	+	+	
Ülkü	680	1550	2,27	■	□	-	□	-	-	-	□	■	□	+		
24 Şubat	1290	1343	1,04	-	-	-	□	-	-	-	□	□	-	+		
M. Akif	2192	3403	1,55	■	□	□	□	-	-	-	□	□	□	+		
100.Yıl	1245	1600	1,28	■	□	-	□	-	-	-	□	■	□	+		
Özel Candan	182	2255	12,39	□	-	-	□	-	-	-	-	□	□	+	+	
Boztepe	520	780	1,50	□	□	-	□	-	-	-	-	□	-	+		
Osman Alt.	1100	3640	3,30	■	□	■	■	-	-	□	■	-	□	+		
Milli Ege.	655	1700	2,59	□	-	-	-	-	-	-	-	-	□	+		
Zafer	240	2550	10,62	■	□	-	□	-	-	-	-	□	■	+		
Kanuni	642	950	1,47	□	■	-	□	-	-	-	-	■	■	+	+	
Gazipaşa	295	1819	6,16	■	■	□	■	-	□	■	■	■	■	+		
Zehra Kitap.	500	4900	9,8	■	■	□	■	-	□	□	■	■	■	+		
Namık Kemal	540	3000	5,55	■	■	□	■	-	-	-	■	■	■	+		
Hasan Ali Y.	1423	4109	2,88	■	□	□	□	-	-	-	■	■	■	+		
Dumlupınar	1200	700	6,41	□	-	□	-	-	-	-	□	□	-	+	+	
Mimar Sinan	780	5600	7,17	■	■	■	■	-	□	□	■	■	■	+	+	
Özel Neşem	140	750	5,35	■	■	■	□	-	□	-	□	■	□	+	+	
Atatürk	904	10625	11,75	■	■	■	■	-	□	-	□	■	■	+		
Yunus Emre	400	2750	6,87	■	□	□	-	-	-	-	□	□	-	+	+	
Piri Reis	100	1200	12	■	■	□	-	-	-	-	■	■	□			
Bedri Rahmi	580	8000	13,79	■	-	■	□	-	□	-	■	■	■	+		
Ahmet Yahya	130	3870	29,76	■	□	■	-	-	-	-	■	■	■	+		
Aydınlıkevler	514	2350	4,57	■	□	■	■	-	-	-	-	■	□	+		
Cengiz Topel	261	673	2,57	■	-	-	-	-	-	-	-	■	□	+		+
Ata	655	602	0,91	□	□	-	-	-	-	-	-	□	□	+		+
Fatih	1665	2800	1,68	■	■	□	■	-	-	■	□	■	■	+	+	
İ.M.K.B.	835	4275	5,11	■	■	□	■	-	□	-	■	■	■	+		
Prof. İhsan Koz	1810	5060	2,79	■	□	□	■	-	□	□	■	■	■	+		
Bener Cordan	1189	7800	6,56	■	■	■	■	-	■	■	■	■	■	+		
TOPLAM	31399	103292	189,4													
ORTALAMA	897	2951	5,41													

■ Yeterli □ Yetersiz - Yok + Var

Okul bahçelerinde işlev alanları olarak tanımlanan tören ve teneffüs alanı, dinlenme alanı, otopark, oyun ve spor alanı, açık hava dersliği, gösteri alanları da yetersiz ya da hiç bulunmamaktadır. Okul bahçelerinin çoğunda tören alanı olarak ayrılan beton kaplı sert zeminler çocukların oyun oynama gereksinimi karşıladıkları alanlar olarak da kullanılmaktadır. Bu alanlar, otopark yetersizliği nedeniyle taşıtların park yeri olma fonksiyonunu da üstlenmektedir.

Çocukların bahçe alanında gereksinim duydukları donatı elemanları (çöp kutuları, aydınlatma elemanları, oturma elemanları vb.) sert zeminden oluşan mekanlarda yerli yersiz dağıtılarak, uygunsuz birliktelikler oluşturacak şekilde düzenlenmektedir (Şekil 5). Oturma elemanı ve çöp kutularının bir arada bulunması çocukların bedensel sağlıkları açısından riskler oluşturmaktadır. Donatı elemanları yetersiz olmalarının yanı sıra, işlevsel ve estetik

yönden de eksiklikler taşımaktadır. Çocukların oyun oynama gereksinimlerini karşılaması gereken okul bahçelerinde çocuk oyun alanı ve elemanlarından da söz etmek mümkün olmamaktadır. Okul bahçeleri bitkisel

materyal yönünden de oldukça yetersizdir. Ağaç, çalı ve çiçeklerden yoksun oldukları gözlemlenen birçok okul bahçesi; çocukların doğayı tanıma, sevmeye, koruma gibi davranış biçimlerini geliştirmelerini engellemektedir.

2a. Ahmet Yahya İlköğretim Okulu

2b. Bedri Rahmi İlköğretim Okulu

2c. Özel Candan İlköğretim Okulu

Şekil 2. Öğrenci başına düşen açık-yeşil alan miktarı en yüksek okullar

3a. Yavuz Selim İlköğretim Okulu

3b. İskender Paşa İlköğretim Okulu

3c. İsmet Paşa İlköğretim Okulu

Şekil 3. Öğrenci başına düşen açık-yeşil alan miktarı en düşük okullar

Şekil 4. Yapısal ve bitkisel materyal yönünden diğerlerinden daha iyi olan okullar

Şekil 5. Bazı donatı elemanlarının yanlış birliktelikleri

4. Sonuç ve öneriler

Okullar, özel bir sosyal ve fizik çevrede ve uygun öğrenim ortamı içinde çocukların yetişmesini, gelişmesini ve geleceğe hazırlanmasını sağlayan kuruluşlardır. Öğrencilerin eğitsel ve psikolojik gelişimine katkıda bulunan okulları sadece eğitim kadrosu kalitesi ile değil okul binası ve bahçesi ile bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

Okul "Eğitim Tesis Alanları" nın planlama, iç mekan tasarımı, peyzaj tasarımı, çevre sağlığı açısından tesisi aşamasında, dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Ancak bunların önemine ne eğitim, ne de imar mevzuatında yer verilmemiştir (Ayaşlıgil, 2009).

Ülkemizde coğrafi koşullar, bölgesel farklılıkların ortaya koyduğu iklimsel, yöresel ve geleneksel mekan özellikleri ve yaşam tarzları büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğe bağlı değişen ekolojik ve sosyolojik yapıyla, tek tip mekanlar örtüşmemektedir. Tip projelerle değişen çevresel faktörler dikkate alınmadan tasarlanan mimari mekanlar ve açık-yeşil peyzaj alanları eğitim ve öğretim mekanları olmaktan çıkmaktadır. Tip projelerle oluşturulan

mekanlar yaşamın, eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Ayaşlıgil, 2009).

Okulların planlanmasında sadece açık alan ayırmakla konuya çözüm getirmek mümkün değildir. Ayrılan açık mekanın okulun niteliği, eğitim derecesi, şekli, fonksiyonları, bulunduğu çevrenin sosyal karakteri ve rekreasyon imkanları dikkate alınarak planlanması gerekmektedir (Akdoğan, 1972). Peyzaj plânlama ve tasarım ilkelerine dayanılarak yapılan, bitkisel materyallerle ve peyzaj elemanları ile desteklenmiş oyun alanlarının çocuk gelişiminde (sosyal, duygusal, kavrama-öğrenme) mevcut oyun alanlarına göre daha etkili olduğu bilinmektedir (Yılmaz ve Bulut, 2003). Bu durum okul bahçeleri için de geçerlidir.

Bir ilköğretim bahçesi planlanırken, öncelikle, buradan yararlanacak öğrencilerin yaş grupları, çocuk, öğretmen ve veli istekleri, ayrıca, pedagog görüşleri de dikkate alınmalıdır. Bunlar saptandıktan sonra bahçe içerisine hangi fonksiyonların getirileceği, bunların büyüklüğünün ve bahçe içindeki yerinin neresi olacağı, hangi elemanların içereceği belirlenmelidir (Erdönmez, 2007).

Genel olarak öğrenciler, okulda dersler dışında geçirdikleri zaman dilimi içinde aktif ve pasif aktivite

alanlarına gereksinim duymaktadırlar. Teneffüs ve ders aralarında oturma, dinlenme, dolaşma, çevreyi izleme ya da yeme- içme ve oyun amaçlı mekanlar çocukların sıklıkla tercih ettiği aktivite alanlarıdır. Çocuklar geniş alanlarda özgürce hareket etmek isterler. Bu alanlar, çoğu okul bahçesinde kısıtlı olanaklar dolayısıyla aynı mekanda yer almakta olup, az sayıda öğrencinin kullanımıyla sınırlı kalmaktadır. Tüm çocuklar eşit olarak bu olanaklardan yararlanamamaktadır (Karaca, F., 2010).

Trabzon kenti ilköğretim okul bahçelerinde öğrenci başına düşen açık-yeşil alan miktarı yeterli değildir. Her okul için öğrenci sayısı ve bahçe alanı oranına bakıldığında, öğrenci başına düşen yeşil alan miktarı birçok okul için standartların çok altındadır. Okul bahçelerinin %14'ün de öğrenci başına düşmesi gereken yeşil alan miktarı 10 m²'nin üzerindedir. Üstelik bu standardın bazı ülkelerde 25 m² ve üzeri olarak uygulandığı düşünülürse, Trabzon kent merkezinde yer alan ilköğretim okul bahçelerinde doğru peyzaj tasarım ilkelerinden söz etmek mümkün olmamaktadır. Yetersiz alan içerisinde, doğru alan kullanımları ile yapay ve bitkisel donatı elamanı ilişkisinden de söz etmek olası değildir.

Fonksiyon alanlarının yapımında kullanılacak zemin döşemesi, oturma elemanı, çevreleme elemanı, oyun ve spor elemanları gibi yapısal elemanların seçiminde, bunların olası yaralanmalara olanak vermeyecek malzemeden yapılmasına ve boyutlarının buradan yararlanacak çocukların ölçülerine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Bitkilendirme çalışmasında, öncelikle bitkilerin rüzgar ve gürültüyü kesme, tozu süzme, kötü görüntüyü engelleme gibi fonksiyonel özelliklerinden yararlanılarak, okul bahçesinin çevresinden veya içerisinden kaynaklanan olumsuz özellikler giderilmeye çalışılmalıdır. Bitki türlerinin seçiminde ise, çocuklar için ilgi çekici olabilecek, diğer bütün çocuk oyun alanlarında olduğu gibi çocuğa zararlı olan zehirli meyve ya da yaprağı olan, dikenli gövdeleri olan, alerjen polenlere sahip türlerden kaçınılmalıdır (Erdönmez, 2007).

Ülke genelinde ilköğretim okul bahçelerinin dış mekan düzenlemelerinde yeşile ve ağaca gereken önemin verilmediği, çocuklar için elverişsiz olarak oluşturulan sert ve beton zeminler, eğitim kurumlarında çağın gerektirdiği dış mekan organizasyonlarına dönük yapılanmanın zayıflığını ortaya koymaktadır. Yine okul bahçeleri kentsel açık yeşil alan sisteminin önemli bir parçasıdır ve hem okulun hem de kent kimliğinin göstergesidir. Bu nedenle, klasik bahçe anlayışından uzaklaşarak, **yeşil okul bahçeleri** kavramının da geliştirilmesi gerekmektedir.

Trabzon kent merkezinde yer alan ilköğretim okullarının çoğu yerleşim alanları ile çevrilidir. Bu aşamada mevcut okullar için alan genişletme çalışmaları olası görülürse de yeni inşa edilecek okullar için alan kullanımlarına olanak verecek büyüklükte yerler seçilmelidir. Bu yerler peyzaj tasarım ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmalıdır. Görsel kalitesi yüksek bir okul bahçesi kent görüntüsü ve kimliğine de olumlu yönde etkileyecektir.

İlk aşamada, Trabzon kent merkezinde yer alan okul bahçelerinde bulunan donatı elemanlarına ilişkin sorunlar peyzaj mimarlarının desteği ile belirlenmeli, yenileme ve değiştirme çalışmaları yapılmalı, eksiklikler giderilmeli ve bakımları yapılmalıdır. Estetik öğeler ve bitkisel materyaller (ağaç, çalı ve çiçekler) özellikle arttırılmalıdır. Çocuklar

benimsedikleri ve sevdikleri donatı elemanlarını koruyacaklar ve onlara zarar gelmesini önleyerek çevre bilincini ve duyarlılığını da geliştireceklerdir.

Okul binalarının tasarımında mimarlar etkin olduğu kadar, okul bahçelerinin tasarımında da peyzaj mimarları etkin olmalıdırlar. Belirlenen mevcut sorunların iyileştirilmesi amacı ile okul yönetimleri, belediyeler, sivil toplum örgütleri ve bakanlıklar bilgilendirilmelidir. Tasarım aşamasında, mekan kullanıcılarının, özellikle çocukların da aktif olması sağlanmalıdır. Çocukların istek, duygu ve düşüncelerinin ortaya konulmasına yönelik anket çalışmaları yapılmalıdır.

Trabzon kenti için yapılan bu çalışma sonucunda, okul bahçelerine tasarım konusunda gereken önemin verilmediği ortaya çıkmaktadır. Trabzon kenti ve ülke genelinde yaşanan sorunların gündeme getirilmesi sağlanmalı ve konu ile ilgili araştırmalara öncelik verilmelidir.

Kaynaklar

- Acar, C., 1997. Trabzon ve Yöresinde Yetişen Doğal Bazı Yerörtücü Bitkilerin Peyzaj Mimarlığında Değerlendirilmeleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Acar, H., 2003. Çocuk Oyun Alanlarında Kullanıcıların Bitki Tercihlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Kenti Örneği, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Akdoğan, G., 1972. Beş Büyük Şehirde Çocuk Oyun Alanları, Okul Bahçeleri ve Spor Alanlarının Yeterlilikleri ve Planlama Prensipleri Üzerine Bir Araştırma, A.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları: 522, Sayfa Sayısı 84, Ankara.
- Ayaşlıgil T., Turan Ş., 2009. Okul Yeşil Alanlarının Kent Yaşam Kalitesinde Önemi, 21. Uluslar arası Yapı ve Yaşam Kongresi Bildiriler Kitabı, Sayfa 278-282, Bursa.
- Bradley, L.K., 1995. Tierra Buena, The Creation of Urban Wildlife Habitat in An Elementary School in The Inner City. Children's Environments, Volume 12, Issue 2, p. 102-110, U.S.A.
- Erdönmez, İ. M. Ö. 2007. İlköğretim Okul Bahçelerinde Peyzaj Tasarım Normları, İstanbul Orman Fakültesi Dergisi, 1, B, (57), Sayfa 108-120.
- Golby, M., Appleby, R., 1997. New School-New Era, Westminster Studies in Education, Vol.20, Page 65.
- Gür, Ö.G., Zorlu, T., 2002. Çocuk Mekanları, Yem Yayınları, Birinci Baskı, Sayfa Sayısı 304, İstanbul.
- Karaca, F., 2010. Okul Bahçelerinin Peyzaj Tasarımı Neden Önemlidir?, Eğitim Bülteni Dergisi, Yıl 7, Sayı26, Sayfa 28.
- Kelkit, A., Özel, A.E., 2003. A Research on the Determination of Physical Planning of School Gardens in Çanakkale City, Pakistan Journal of Applied Sciences 3, Page 240-246.
- Özdemir, A., Yılmaz, O., 2009. İlköğretim Okulları Bahçelerinin Çocuk Gelişimi ve Sağlıklı Yaşam Üzerine Etkilerinin İncelenmesi, Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 181, Sayfa 94-108.
- Selçuk, A.Y., 2005. Okullarımızın Bahçelerini Düzenlerken, Ağrı Milli Eğitim Müdürlüğü, <http://www.agri.meb.gov.tr>, Erişim Tarihi, 20 Temmuz 2008.
- Selçuk, Z., 1997. Eğitim Psikolojisi, Personel Eğitim Merkezi Yayın No: 26, Sayfa Sayısı 172, Ankara.
- Yılmaz, S., 1995. Erzurum Kenti Okul Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Yönünden İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı 26, Sayfa 537-547.
- Yılmaz, S., Bulut, Z., 2003. Kentsel Mekanlarda Çocuk Oyun Alanlarının Yeri ve Önemi, Erzurum Örneği, Milli Eğitim Dergisi, Sayı 158, Sayfa 63-69.